

16-ORYANTALİZM

19. Yüzyıl ve sonrasında, sanatçıları etkileyen bir akım da Oryantalizmdi.

Oryantalizm (Fr. *Orientalisme*), bir düşünce biçimi ve uzmanlık alanı olması itibarıyla ilk olarak Avrupa ve Asya arasında değişken tarihsel ve kültürel ilişkiyi, ikinci olarak 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren çeşitli Doğu kültürlerinin ve geleneklerinin incelenmesinde uzmanlaşmayı ifade eden Batı'daki bilimsel disiplini, üçüncü olarak da dünyanın Doğu olarak isimlendirilen bölgesi hakkındaki ideolojik varsayımları, imgeleri ve hayalî resimleri içerir. Oryantalist kelimesi tarih içerisinde farklı anlamlara sahip olmuştur. Oryantalizm "Doğu incelemesi" anlamıyla 1838'de "Dictionnaire de l'Académie française"e girmiştir. Türkçe'de "şarkiyat", daha sonra "doğu bilimi", Arapça'da "istişrâk" kelimeleriyle karşılanmış, oryantalist için "müsteşrik" kelimesi kullanılmıştır.¹

Oryantalizmi Hıristiyan misyonerliği ve sömürgecilikle iş birliği içerisinde değerlendiren görüşler de vardır. Bu görüşü savunan düşünürlerden biri Filistin asıllı bilim adamı Edward Said'tir. (1935-2003) Oryantalizmin en kapsamlı tanımı de ona aittir:

"Antropolog, sosyolog, tarihçi yahut dilbilimci olsun özel yahut genel bir açıdan Şark'ı öğreten, yazıya döken yahut araştıran kimse şarkiyatçıdır ve yaptığı şey şarkiyattır. (...) Oryantalizmin daha geniş bir mânası vardır: Oryantalizm Doğu ile Batı arasında ontolojik (*Varlıkbilimsel*) ve epistemolojik (*Bilgikuramsal*) ayırımı dayalı bir düşünüş biçimidir. (...) Şimdi oryantalistimin üçüncü anlamına geliyorum: 18. yüzyıl sonlarını kabaca belirlenmiş bir başlangıç noktası kabul edersek oryantalistim Şark ile uğraşan toplu müessesedir; yani Şark hakkında hükümlerde bulunur, Şark hakkındaki kanaatleri onayından geçirir, Şark'ı tasvir eder, tedris² eder, iskân eder, yönetir; kısacası Doğu'ya hâkim olmak, onu yeniden kurmak ve onun âmiri olmak için Batı'nın bulduğu bir yoldur."³

Said, Batı toplumlarının sahip oldukları bilgi beceri, alt yapı ve geçmişleri ile Doğu karşısında kendi üstünlüklerini kişileştirdiklerini öne sürer. Gerçekten, Batı'nın, Doğu'yu kendi içinde tanımlamasında kullandığı imgelere bakıldığında bu açıkça görülür. Avrupa toplumlarında Doğulu, "mistik, egzotik, zevk düşkün, düşünme yetisinden yoksun bir varlık" olarak tanımlanmış ve resmedilmiştir.

Oryantalizm, akademik bir disiplin olarak 19. yüzyılda kurumsallaşmışsa da Batı'nın Doğu'ya olan ilgisinin tarihi Doğu ile Batı'nın varlığı kadar eskidir. İpek ve değerli taşlar için İran'a seyahat eden tüccarları ve diplomatları, İslâm dünyasının din, kültür ve âdetlerini Avrupa'ya tanıtan maceracılar ve araştırmacılar izledi. 17. yüzyılda Doğu hakkında yayımlanan seyahat notlarının sayısının 200'den fazlaydı. Seyyahların anlattıkları Doğu'nun Batılıların hayalinde tutkulu bir merak haline gelmesinde teşvik edici bir rol oynuyordu. Seyyahlar gezilerinden çeşitli gözlemler ve geldikleri bölgelere ait metinlerle dönüyorlardı. Sonraki yüzyıllarda gemiler dolusu heykeller, kabartmalar, dikilitaşlar taşınmaya başladı. Rönesans, Avrupa'da Doğu'nun dinî olmayan kaygılarla araştırılması yolunu açtı. Asya'ya duyulan genel ilgi akademik araştırmaları teşvik ediyordu.

"Encyclopaedia of Islam"ın öncüsü olarak değerlendirilen "Bibliothèque orientale"nin ilk baskısı, yazarı Barthelemy de M. d'Herbelot'un ölümünden sonra Antoine Galland tarafından 1697 yılında Paris'te yapıldı. Bu eser, İslâm ülkelerinin kültürü, tarihi, yazarları ve edebiyatı konusundaki ilk ansiklopedidir ve oryantalist araştırmalar tarihinde bir kilometre taşı olarak kabul edilir. Eserin önsözünde Galland, Doğu araştırmalarının bazı eksikliklerine rağmen Müslümanlarla dinleri hakkında tartışabilmek için bu çalışmalarla ortaya konacak bilgilere ihtiyaç olduğunu vurguluyordu. Galland, kısa süre sonra, 1704-1717 yılları arasında yine Paris'te, 1001 Gece Masalları'nın Fransızca tercümesini yayınladı.

19. Yüzyılın başlarında Doğu, romantiklerin Avrupa'da gelişen kapitalizmin ve Fransız İhtilâli'nin sonuçları üzerine inşa edilen yeni toplumun bunaltıcı atmosferinden kaçıp sığınabilecekleri bir yer olarak görünmeye başlamıştı. Alman edebiyat tarihçisi, çevirmen, yazar, felsefeci ve Hint kültürü (Hindoloji) uzmanı olan Friedrich Schlegel (1767-1845), "Hintlilerin Dili ve Bilgeliği Üzerine" (*Ueber die Sprache und Weisheit der Indier*) adlı temel eserinde, "En üstün romantizmi Doğu'da aramalıyız" diyerek ilgiyi Hindistan'a yöneltmişti. Schlegel, Alman romantizm akımının kurucularından sayılır.

Sosyalist ülkelerde ise başlıca sorun, mevcut oryantalist geleneği gözden geçirerek Marksist metodolojiye ve Doğu'nun yeni politik oluşumuna uygun bir biçime kavuşturmaktır. 1955'te Bandung'da düzenlenen Afrika ve Asya halklarının dayanışma konferansı, tarih, sosyal bilimler ve edebiyat alanında iki kıtanın kültürel alandaki yeniden oluşumunu hızlandırdı. Ardından Sovyetler Birliği 20. Komünist Partisi Kongresi'nde Sovyet oryantalistimi yeni bir yüz kazandı. 1957'de Taşkent'te düzenlenen I. Sovyet Oryantalistleri Kongresi başlıca üç konuyu ele almıştı:

- 1- Emperyalist sistemin çöküşü,
- 2- 20. Komünist Partisi Kongresi'nden sonra Sovyet oryantalistimine düşen görevler,
- 3- Bandung Konferansı'nın evrensel önemi.

Sovyetler Birliği'nin dış politikası, emperyalist güçlere karşı ulusal bağımsızlık savaşı veren ülkelere destek olmayı temel alıyordu. Bu nedenle Sovyetler Birliği'ndeki oryantalist çalışmaların yöntemleri ve vardığı sonuçlar dış

politikadaki tercihleri doğrultusunda; oryantalizmin bilimsel değeri de ulusal bağımsızlık savaşı veren ũkelere destek olunabilmesiyle orantılıydı.

¹www.islamansiklopedisi.org.tr

²Tedris: Ders verme, ũğretme, ũğretim. (TDK Sũzlũđũ)

³www.islamansiklopedisi.org.tr